

Káló az övéi takarásában, Mirka kicsit a szélén áll, mikor bejön Juló és Toma. Juló odaszalad Mirkához, és megöleli, csókolja a fejét, Toma is csatlakozik. Még nagyobb a boldogság.

Am egy pillanatban Juló és Káló (most először) egymásra néznek. Eldönthetetlen, hogy ismerik-e egymást, vagy csak megtetszenek egymásnak. Minden esetre valami van. És ezt Mirka látja.

Sötét

Ezzel a vázlattal kerestem meg Kárpáti István rendezőt, aki határozottan és lelkesen mondott igent a történet közös színpadra állítására. Már a próbákat megelőző egyeztetéseinken kiderült, hogy szerencsésebb találkozásunk nem is lehetett volna: a téma és a mese nemcsak inspirálta Istvánt, de számos színházi- és élettapasztalattal, lényegre törő kérdésekkel tudta gazdagítani a folyamatot.

Felismerések, dilemmák a próbák előtt

A vázlatból István mindannyiunk számára hasznos összefoglalókat készített, amik egyszerre értelmezték és újra is alkották a történetet. Ezek közül talán a legfontosabb:

„Nem volt apám, volt egy lyuk az életemben, egy hiány, amire nem válaszolt anyám, csak ilyen fura dolgokat mondott, ilyen nem kézzelfogható dolgokat, és össze voltam zavarodva, és a fantáziámban kialakítottam egy apa-képet, és aztán, amikor talákoztam két gyerekkel, akik az apjukat keresték, éreztem valami lelki rokonságot, valahogy a dolgok a helyükre kerültek, lett célom, hogy voltaképpen ugyanazt akarom, mint ők, megtalálni az apámat, és elindultam velük, hogy megkeressem őt. De ezek a gyerekek cigányok voltak, és talákoztam azzal, hogy ebben az országban hogyan viszonyulnak a cigányokhoz. És akkor megéreztem, hogy milyen cigánynak lenni, milyen kisebbséginek lenni. És aztán megtalálták az apjukat, és lehet, hogy én is megtaláltam, de valahogy már mindent máshogy látok...”

Ez a Mirka szemszögére koncentráló szüzsé erősen felvetette a történetmesélés kérdéskörét: ki, mikor és kinek mesél. E dilemmák eldöntése nyilvánvalóan erősen hat a résztvevők bevonásának lehetséges módjaira is, de a döntéseket a színészekkel közösen, a próbák alatt akartuk meghozni, hiszen nyitottak voltunk a változtatásra, és szerettük volna, ha mindenki beleteheti saját tapasztalatait, gondolatait az előadásba. Ami azonban eldőlni látszott még az íróasztal mellett, István gondolatait idézve:

„Azt érzem, hogy Mirka a legfontosabb, benne kell kérdéseket generálnunk, őt kell közel hozni a gyerekekhez, rajta keresztül kell megélnünk az élményeket, őt kell megértenünk, vele együtt kell haladnunk, figyelniünk, rácsodálkoznunk, azonosulnunk kell vele, meg kell őt nyernünk a gyerekeknek, belé kell szeretnünk, inspirálóvá kell tennünk, a kuckóját, az elhatározását, hogy most elszökik, megkeresi az apját, és vele együtt kell rácsodálkoznunk Doja történeteire, az apátlan-anyátlan gyerekekre, a cigánygyűlöletre, az emberek gyűlöletére, és arra, hogy egyedül van, védtelen, minden rajta múlik, és helyre kell tennie dolgokat, ki kell kotornia a szőnyeg alól a válaszokat... Mirkán keresztül magunkon kell gondolkodnunk.”

A próbafolyamat lépései

Az előadás blogján (<http://szszproba.tumblr.com/>) végigkövethető részleteiben is a próbák menete, most a szöveg megszületésének szempontjából leginkább fontos állomásokat emelem ki.

1. Közös vizsgálódás – kapcsolódásaink a történethez

Az első néhány próba során saját történeteinket, tapasztalatainkat osztottuk meg egymással a vázlat kapcsán. Feltérképeztük, hogy számunkra milyen témaköröket, tárgyi világot és motívumokat hordoz. Legelső gyűjtésünket meg is örököztük (1. kép).

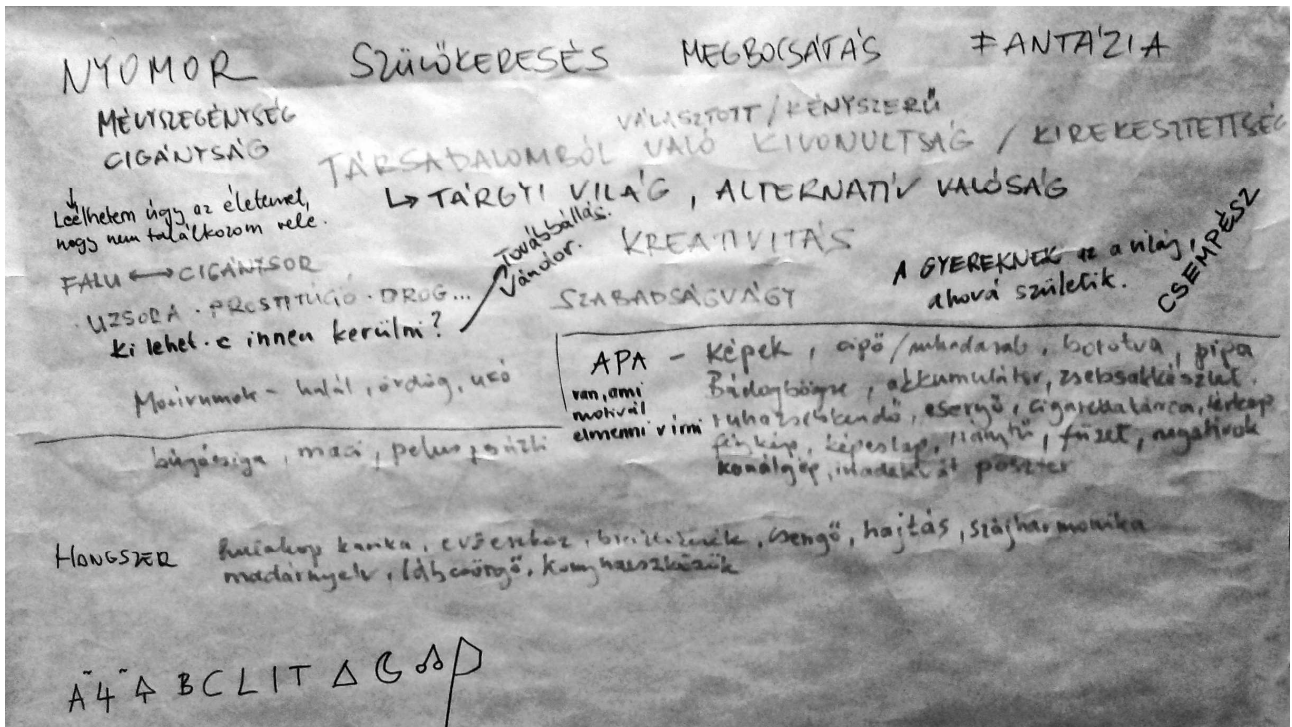
Kulturális kapcsolódásokat keresve e szakaszban olvastunk Holdosi Józsefet, Szécsi Magdát és a Palacsinta hangját, mely egy roma többségű kisiskola alsó tagozatosainak írásaiból álló szövegyűjtemény, és megnéztünk két filmet (Kurosawa: *Dodeskaden* és Zeitlin: *Beasts of the Southern Wild*).

Az első pár nap elemzései és asszociációi nyomán arra jutottunk, hogy *a képzelet bekapcsolása a túlélésért való küzdelembé* érdekel bennünket leginkább, fő témáinkat ilyen oldalról szeretnénk vizsgálni az előadás kapcsán. Ebből egyenesen adódott a továbblépés iránya is.

2. „A múltat jelenné, a fikciót valósággá változtatni.” (a blogról)

Gyermekkorunkban megtörtént esetekből készítettünk monológokat, melyek képzelet és valóság határán tartózkodásról, a történetekkel megoldott krízishelyzetekről, problémákról szöveget írtak. Ezek egy az egyben ugyan nem kerültek be a végső szövegbe, de motívumok, helyszínek és hangulatok annál inkább.

Az első szakaszban olvasott történetek közül válogattunk, és próbáltuk őket úgy mesélni, hogy minél élőbbé váljanak, kapcsolódjanak a mi mesénkhez, és tétje legyen a beszélő számára is. E kísérletek közül néhány részletet be is emeltünk a végső változatba, jelezni fogom őket a maguk helyén.

1. kép: Az első szakasz írásos nyomai

István alapvetése, hogy hallgatóság nélkül a történet képtelen életre kelni, a narrativa-alkotás folyamatát indította el. Az első vázlatban Káló szála, mely egy másik színházi síkon játszódik, a múltból sejlik fel, de minden más színházi jelen időben íródott. A résztvevők belehelyezése ebbe a fiktív jelenbe, anélkül, hogy a figuráink kilépnének drámatanári szerepbe, bonyolultnak tűnt, és a megcélzott korosztály sajátosságai miatt is érdemesnek láttuk ezt a jelent egy reflektálható múltba helyezni, amivel nyilvánvalóan veszítettünk is, például a helyzetbe való belépés lehetőségét. Számptalan különféle próbálkozásunk volt az idősíkokkal és -ugrásokkal kapcsolatban, sokat pepecseltünk annak végiggondolásával, hogy ki mesél éppen, az hány éves, és hány évre van a jelentől. Egyáltalán történik-e bármi a jelenben?

3. Improvizációk

Egyre több és dúsabb jelenetvázunk lett, amiket minden esetben a színészek tesznek valódivá, töltik meg lélettel és személyiséggel. Rengeteget improvizáltunk, melyek nagyobb része be is kerül az előadásba, sőt, olyan jelenet is van, mely a kereteit nem átlépve ugyan, de alkalmat teremt a mindennapi rögtönzésre is, hiszen nincs pontosan rögzítve azóta sem. Ezeket jelzem a szövegekben.

Ahogy egyre beljebb kerültünk, haladtunk a lényeg felé, elveszni látszott a feszültség és a drámaiság. Egy szimplán elmesélt sztorinak kezdtük látni a történetünket, amiből hiányoznak a drámai elemek. Ez a pánik megnyugvásért kiáltott, így a folyamat közepén ezzel az indulattal is kísérleteztünk. Kitaláltunk egy in medias res kezdőjelenetet, melyben Mirka a babakocsiban ordít, mint egy csecsemő, Bora és Lubo pedig próbálja megnyugtatni őt, kevés sikerrel. Ez az improvizáció annyira erőse sikerült, hogy a későbbi változatban is benne maradt. A drámaiság hiányának érzete eredményezte azt is, hogy a cigánykérdés sztereotípiái helyett Mirka apátlanságának és a testvérpár hányattatott életének feszültségeit kezdjük hangsúlyozni, amivel nagyon könnyű azonosulnia bárkinek, hiszen mindennapi dilemmákhoz kapcsolódik. A döntés, hogy

Mirka teljesen mást tud az apjáról, mint ami az igazság, hazugságban nőtt fel, szintén a drámaiság és a részvétel újragondolásának eredménye.

4. A tisztogatás

Minden jó munka utolsó szakasza az egyszerűsítés: tűnjön el minden, ami felesleges, és a korábbi tisztogatások során nem dobtuk ki. Az érthetőség és a céljaink vezérlik ezt a munkafolyamatot. E szakaszban egyszerűsödött le Káló zenei motívumokra: az eredeti történetéhez képest rejtélyé avanszált, nem tudunk róla mást, mint amit a gyerekei mesélnek. Így a zárójelenet is izgalmasabbnak tűnt.

A tárgygyűjtés és a hangszerépítés motívuma egy kalapra és egy bűgőcsigára szűkült, és elégségesnek is bizonyult ennyi kötődés is apához, sőt, több teret is ad a résztvevők képzeletének.

Doja varázslényként való értelmezhetősége, mindent irányító garabonciás mivolta a képzelet és a valóság határára került. Arra jutottunk, hogy hasznosabb, ha a történetei által miszifikálódik, hogy ne vigyen minket egy olyan világba, ahol minden értelmezhető lehet csodaként, az emberfelettit töröltük a mesénkől.

A túlélésért kitalált és az elhallgatott történetekről való közös gondolkodás helyét a próbák alatt folyamatosan kerestük, nehéz volna visszaidézni, melyik játékot, beszélgetést mikor találtuk meg. Többféle változatban is kipróbáltuk ezeket az előadások folyamán, a legnagyobb változásokat a további dilemmákkal és döntésekkel együtt jelzem a szövegek utolsó változatában.

SZÉLBEN SZÁLLÓK – szövegek könyv

Beszélgetés a történetekről: Milyen történeteket mesélünk el és miért pont ezeket? Miket nem mesélünk el, és miért nem? Elhallgatott történetek és az elhallgatás következményei. Szépen átfolyunk Mirka meséjébe

MIRKA Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy mesevilágban nőttem fel. Egy mese az életem. Egy kis falu az erdőszélen. Egy kis házban laktunk anyával meg Tomával, a bátyámmal. Volt saját szobám, saját ágyam, játékaim. Ott volt Misa is, a kedvenc malacom, akivel, ha akartam, együtt aludtunk az ólban. Jó, ennek anyja annyira nem örült, de én sok mindent meg tudtam beszélni vele. Meg ott volt Doja, az én házitündérem, aki reggeltől estig történeteket mesélt. Varázslatos történeteket. És igazából mindenem megvolt. Semmire nem kellett panaszkodnom, semmiben nem szenvedtünk hiányt. Valójában le lehetett volna élni így egy egész életet. Anya és Toma eljártak néha éjszaka, akkor még úgy tudtam, hogy takarítani. Ilyenkor elmentem Dojához. Vagy a kuckónkba. A bokrok közé építettük még kisebb koromban, Dojával közösen, nem látszott a fáktól, és vályoggal csináltunk neki falakat is, nagyon kicsi volt, épphogy ketten be lehetett félni. És Doja mindig mesélt. Főleg arról, hogy mit csinál anya meg Toma.

A narrációk szövegeit megírtam, majd a beszélő színész saját szájára formálta, ezután rögzítettük. Mivel rendkívül fontos, főleg itt, amikor beszélgetésből váltunk színházi mesélésre, hogy a szöveg minél inkább közelítsen az élőbeszédhez, így ezek nem szigorúan kötött szövegek, a színészek rendszeresen belefűznek

aznapi, a résztvevőkkel folytatott eszmecsereből adódó gondolatokat, megjegyzéseket.

DOJA És a Toma ott egyensúlyozott a csillag szélén, az egyik lába megcsúszott, és akkor a Toma beesett egy nagy fekete lyukba, hosszú-hosszú alagútba, és ahogy csúszott lefelé, egyre lejjebb és lejjebb, egyszer csak szembe találkozott egy óriás kígyóval, és ez az óriás kígyó rátekeredett a Toma nyakára, abban a pillanatban, és elkezdte fojtogatni, és a Toma feje az egyre csak feketedett, feketedett, feketedett, és akkor megjöttem én, mert tudták a faluban, hogy az egyetlen, aki a kígyó bűvölő tudományát tudja, az én vagyok. És akkor én elkezdtem neki énekelni, a kígyónak, gyere ki, te kígyó, gyere ki, te kígyó, és akkor jött, és húzta magával a Tomát, húzta a nyakánál fogva, hogy majd megfulladt, és akkor egyszer csak megláttam őket, a Toma fekete fejét meg a kígyót, aki kijött, és akkor az én kis varázskésemmel levágtam a kígyó fejét, és Toma megszabadult, nagyot lélegzett, és felsírt. Na, így lett a Toma.

TOMA Anya, abból a kétcsillagosból ne vegyünk. Múltkor megkóstoltam és ihatatlan.

ANYA Figyeld inkább a csapdákat, rettenetesen sok csapda van. A határőrök mindig leteszik. Így fogták meg a múltkor is a Majorost.

TOMA Elkapták a Lajost?

ANYA Milyen Lajost?

TOMA Hát a Majorost.